

Оглядова стаття

УДК 323.15-054.72.314.15

DOI: 10.24144/2078-1431.2023.2(31).139-147

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ АНАЛІЗ

*Мар'яна Ляшко,
старший викладач кафедри соціології
та соціальної роботи,
факультет суспільних наук
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Одним із глобальних викликів у сучасному світовому співтоваристві для багатьох країн є міграційні та демографічні проблеми. Це логічне та законне явище, враховуючи, що на планеті проживає більше 7 млрд людей, і ця кількість зростає з кожним роком. Міграція – явище складне та багатоаспектне, пов'язане з багатьма ризиками, загрозами та викликами навіть в умовах мирного та безпечного життя. Російсько-українська війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року, надзвичайно загострила та ускладнила ситуацію у світі загалом та у сфері міграції зокрема.

Війна стала потужним викликом як для української держави, так і для світової спільноти. Для нас – це питання фізичного виживання нації, збереження незалежності та подальшого майбутнього українців. Для західного світу – це випробування на міцність та стійкість багатьох структур та інституцій, які покликані підтримувати глобальний світовий порядок.

У статті викладено короткий огляд деяких публікацій на тему міграції та становлення міграційної політики в Україні. Основну увагу приділено аналітичному огляду навчального посібника «Імміграція і транснаціоналізм», виданому в 2023 році в УжНУ.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, міграційні виклики, транснаціональна міграція.

Migration and demographic problems are one of the global challenges in the modern world community for many countries. This is a logical and natural phenomenon, considering that more than 7 billion people live on the planet, and this number is growing every year. Migration is a complex and multifaceted phenomenon, associated with many risks, threats and challenges even in conditions of peaceful and safe life. The Russian-Ukrainian war, which began on February 24, 2022, has extremely aggravated and complicated the situation in the world in general, and in the field of migration in particular.

The war became a powerful challenge both for the Ukrainian state and for the world community. For us, it is a question of the physical survival of the nation, preservation of independence and the future of Ukrainians. For the Western world, this is a test of the strength and stability of many structures and institutions that are designed to support the global world order.

The article provides a brief overview of some publications on the topic of migration and the formation of migration policy. The main attention is paid to the analytical review of the textbook "Immigration and Transnationalism", published in 2023 at UzhNU.

Keywords: *migration, migration policy, migration challenges, transnational migration.*

Вивчаючи міграційні процеси, міграційні виклики в умовах глобалізації і трансформації світової спільноти, проблеми міграції, біженців, транснаціоналізму, серед багатьох друкованих видань варто виокремити навчальний посібник, що ґрунтовно висвітлює ці питання, – «Імміграція і транснаціоналізм». Його підготовлено за редакцією кандидата соціологічних наук, наукового співробітника Інституту євроінтеграційних досліджень, доцента кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій, директора НДІ міграції і демографії, директора Транскарпатського центру Жана Моне з дослідження європейських стратегій розвитку УжНУ Петра Токаря. У виданні представлено теоретичний та практичний доробок колективу авторів, які ґрунтовно досліджують всі аспекти новітніх міграційних процесів.

Безперечно, зміст посібника заслуговує на увагу, зокрема бачення авторами розвитку міграційної політики в Україні років незалежності та місця України в сучасних міграційних процесах.

Загальна характеристика міграції та міграційної політики в Україні років незалежності представлена у другому розділі видання за авторства доктора наук з державного управління, заслуженого діяча науки і техніки України, головного наукового співробітника відділу соціальної стратегії Центру економічних і соціальних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень України Олени Малиновської. Олена Анатоліївна – знаний фахівець у галузі міграції та міграційної політики, що відображено у її великому науковому доробку. У праці «Біженці у світі та в Україні: моделі вирішення проблеми» на фоні аналізу масштабів проблеми в рамках всього світу та зарубіжного досвіду вирішення проблеми висвітлюється і процес формування законодавчої та адміністративної системи захисту біженців в Україні [6]. Монографія «Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями» розкриває низку важливих питань з досліджуваної тематики, вміщує дані стосовно динаміки, складу та характеру міграційних рухів, урізноманітнення міграційних потоків [8]. В аналітичній доповіді «Урізноманітнення складу населення України під впливом міжнародної міграції: виклики та шляхи реагування» розглянуто вплив міжнародної міграції на формування кількісного, статеві-вікового та етнічного складу населення України, проаналізовано вигоди та виклики, обумовлені урізноманітненням складу населення в результаті міграції, запропоновано можливі відповіді на них засобами державної міграційної та етнонаціональної політики [9].

Зокрема в англійському виданні Малиновська зазначає, що з набуттям Україною незалежності і відкриттям кордонів країни, внаслідок глибо-

ких структурних трансформацій економіки трудова міграція наприкінці 1990-х років перетворилася на масове явище. За даними Державної служби статистики на початку нового тисячоліття за кордоном працювало понад 10% працездатного населення України. За даними ООН напрями міграції українців змінювалися впродовж років незалежності – скоротилася кількість людей, що проживали в країнах колишнього СРСР, та збільшилася кількість тих, хто мігрував до США, Канади, Західної та Центральної Європи і Австралії. Разом з тим, всередині країни відбувається жвава міграція до міст та знелюднення віддалених сільських місцевостей [10].

Після розпаду СРСР та утворення нових незалежних держав почали рухатися маси населення, переміщеного раніше, тобто активізувалися процеси репатріації, люди поверталися до «своїх» колишніх радянських республік. В Україну протягом 1991-1993 років з російської Півночі, Західного та Східного Сибіру, Далекого Сходу, Казахстану повернулося майже півтора мільйона людей. Крім того, відбувалися переміщення представників інших етнічних груп на історичну батьківщину, інтенсифікація міграції іноземців в Україну та через її територію. Населення країни зазнало чисельних та структурних змін.

Політичні, шоківі чинники були вирішальними у розвитку міграційних процесів перших років незалежності. Але з середини 1990-х років репатріаційний процес загальмовується, на передній план виходять економічні чинники, міграція набуває характеру стратегії виживання. Змінюється і географія переїзdv – зі східного напрямку на західний, до європейських країн та вищого заробітку і кращих умов праці. На зламі століть трудова міграція перетворюється на масовий та соціально значимий потік, що привернуло увагу спочатку громадськості, а потім і політиків до правового становища українських заробітчан. Як результат – активна законотворчість у сфері регулювання трудової міграції та міграційних процесів загалом на початку 2000-х років.

Авторка розділу надає ґрунтовний аналіз динаміки міжнародних міграційних процесів в Україні з початку 2000-х років, під час світової фінансово-економічної кризи, окупації Росією частини території нашої держави, пандемії Covid-19. Так, у 2008 році було зафіксовано найнижчий рівень поширення еміграційних настроїв як наслідок певного похвалення економіки України. Проте дуже швидко внаслідок політичних та відповідно економічних потрясінь міжнародна мобільність українців знову активізувалася, додаючи до вже звичних причин вимушену міграцію, викликану воєнними діями на частині території України. Політичні ж причини сприяли і переорієнтації мігрантів на західний вектор, тобто до європейських країн, чому сприяли, зокрема, підписання Угоди про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС у 2007 р., досягнення домовленості про «малий прикордонний рух» з Угорщиною, Польщею, Словаччиною та Румунією, затвердження Концепції державної міграційної політики у 2011р., ухвалення Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» у 2015 р., отримання громадянами безвізового режиму поїздок до ЄС у 2017 р. З прикордонних областей міжнародна трудова міграція поширю-

ється на всю територію країни. Змінюється якісний склад мігрантів – від простих працівників до висококваліфікованих кадрів та молоді, що виїжджає на навчання, що набуває таких масштабів, які можуть викликати дефіцит працівників у певних галузях та регіонах, а також вплив молоді з високим рівнем освіти.

В кінці О. Малиновська робить висновок про роль держави у регулюванні міграційних процесів, зокрема готовність сприяти поверненню мігрантів на батьківщину, необхідність посилення зв'язків із співвітчизниками за кордоном та заохочення діаспори до спільної роботи в інтересах розвитку України. Державі потрібна чітка міграційна політика, спрямована на мінімізацію негативних наслідків міграції та використання міграційних процесів для розвитку країни. Як першочергове завдання автор виокремлює підтримку повернення мігрантів та надання їм допомоги в реінтеграції, створення нових робочих місць, економічний розвиток громад та країни в цілому [7].

У третьому розділі аналізованого видання кандидат юридичних наук, доцент кафедри європейського права ЛНУ ім. Івана Франка, доцент кафедри міжнародного і європейського права Національного університету «Києво-Могилянська академія», професор правничого факультету Аугсбурзького університету (ФРН), президент Української асоціації європейських студій Оксана Головка-Гавришева торкається питання правового регулювання міграційної політики у Європейському Союзі. Автор підкреслює, що міграційна політика ЄС виникає практично одночасно із заснуванням перших Європейських Співтовариств з метою подолання міграційних викликів на континенті. Її основна мета та завдання спрямовані на створення «простору свободи, безпеки і справедливості без внутрішніх кордонів, де свобода пересування гарантується у поєднанні з забезпеченням належних заходів контролю на зовнішніх кордонах, у правах притулку, імміграції і боротьби із злочинністю» і мають внутрішній та зовнішній виміри. Науковий доробок науковиці з питань європейського законодавства включає, зокрема, розділ у виданні «Інституційне та правове забезпечення європейської інтеграції України: виклики та завдання», присвяченому аналізу законодавчих аспектів інтеграції України до ЄС [11]. Значна кількість праць присвячена питанням співпраці України та ЄС, реформуванню національного законодавства у різних аспектах, перспективам України на шляху до вступу до ЄС та НАТО, зокрема «Contemporary Cooperation between the EU and Ukraine: On the Road to EU Membership» [5].

Питання міграції, як одне із найгостріших, завжди було важливим у порядку денному міжнародної співпраці. Залежно від конкретного спрямування та суті такої співпраці історично виділяють два етапи у питанні правового регулювання міграційного співробітництва держав-членів ЄС: від створення Європейських Співтовариств до створення ЄС у 1992 р. та від створення ЄС до сучасності, коли міграційна політика починає суттєво змінюватися. Авторка детально аналізує рівні міграційної політики ЄС: міжнародно-правовий, загальноєвропейський та національний. До першого рівня належать міжнародно-правові стандарти, сформовані на рівні

ООН, установ системи ООН, МОМ, Ради Європи та інших міжнародних організацій. Другий рівень (рівень ЄС) охоплює ті норми регулювання міграційної сфери, які містяться у актах права ЄС різної природи та походження. В першу чергу це положення Договору про ЄС, Договору про функціонування ЄС і Хартії фундаментальних прав, які регламентують міграційні питання. Третій, національний рівень, включає національне міграційне законодавство країн-членів ЄС, яке регулює оформлення правового статусу мігрантів.

На сучасному етапі пріоритети міграційної політики включають шість різних напрямів: підтримка легальної міграції до ЄС для працевлаштування, навчання, об'єднання сім'ї тощо; посилення контролю на зовнішніх кордонах ЄС; міжнародна співпраця з питань міграції; нерегулярна міграція; притулок; внутрішня міграція і Шенгенська угода. Автор зазначає, що у рамках цих пріоритетів ЄС формує відповідне правове регулювання, детальний аналіз якого можна знайти у цьому розділі згаданого видання.

Також О. Головка-Гавришева не оминає увагою зміни пріоритетів співробітництва у міграційній сфері, пов'язані з війною Росії проти України. ЄС уможливив міграцію громадян України на територію ЄС шляхом відкриття кордонів, а також гнучко застосовує регулювання ЄС щодо масового напливу населення внаслідок різних конфліктів і катаклізмів, зокрема директиву ЄС про тимчасовий захист у разі масового притоку переміщених осіб [4].

Питання транснаціональних та міграційних процесів докладно висвітлено Павлом Гай-Нижником, доктором історичних наук, заступником директора Науково-дослідного інституту українознавства МОН України, академіком Академії політичних наук України. Свої наукові погляди на питання глобальних світових трансформацій та глобальних викликів національній безпеці науковець викладає у статті «Світ на переломі та Україна: глобальні виклики і національна безпека» [1]. Варте уваги і бачення трансформації української національної ідеї у світлі змін та зрушень, що відбуваються навколо, відображене у статті «Українська національна ідея: соборні чинники та визначальні засади» [3]. У п'ятому розділі аналізованого видання автором розкрито стан інтенсивної трансформації світового порядку у всіх сферах життєдіяльності людства через призму глобалізації та такого її підпроцесу, як транснаціоналізм. Також детально розглянуто підходи до розгляду поняття глобалізації: теорії світових систем, всесвітньої культури, всесвітнього правління, глобального капіталізму в аспекті першого вектора.

Отже, транснаціоналізація (від лат. через (транс.), по той бік, на ту сторону) визначається автором як процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій транснаціональних (міжнародних) корпорацій та суспільно-політичного розширення меж взаємодії і взаємовпливів державних організмів у структурі планетарного розвитку і формування нової системи світового порядку. А вже транснаціоналізм, як підпроцес глобалізації, має різні визначення, залежно від наукового напрямку: соціологічна наука, історична наука, політологія чи юридична наука.

Автор звертає увагу на те, що глобалізація виявилася головним чинником модернізації сучасних економічних стратегій країн та діяльності транснаціональних компаній. Відчуваючи на собі наслідки глобальних трансформацій, транснаціональні компанії розширюють свої кордони та ведуть активнішу міжнародну діяльність.

Однак, поряд з експансією, ростом кількості іноземних філіалів та збільшенням прибутку, це призводить до негативних впливів на навколишнє середовище. Відтак виникають і нові світові загрози, що вже сьогодні попереджають людство щодо майбутніх кардинальних труднощів й у заплідненні прийдешніх колосальних змін.

Україна, як і усе людство, має бути готова вистояти, передусім перед загрозою глобального економічно-продуктового та енергетично-ресурсного колапсу. У досить близькому майбутньому на нас чекатимуть світові брак нафти і доступної традиційної енергії, проблеми забрудненого повітря та довкілля, нестача їжі та чистої прісної (питної) води, кліматичні зміни, пандемії і генні захворювання, перенаселення планети і міграційні напруги, зіткнення національно-етнічних і релігійних культур з концептом мультикультуралізму і секуляризмом, міжрелігійні та міжрасові суперечки, терористичні загрози і ланцюг локальних конфліктів та глобальний перерозподіл сфер впливу між провідними державами світу тощо.

Поряд із цим голод, природні катаклізми, пандемії, локальні війни викликать величезні хвилі міграції, що вже спричинили «кризу біженців» у Західній Європі, а в найближчому майбутньому перетворяться на цунами великого переселення народів. За даними ООН, загальна частка мігрантів від усіх жителів планети становить близько 3,5%, переважна більшість яких походить з Індії, Мексики та Китаю. Крім того, основна частка мігрантів мешкає лише в десяти країнах: США, Німеччині, Саудівській Аравії, Росії, Великій Британії, ОАЕ, Франції, Канаді, Австралії та Італії.

У відповідному розділі підручника П. Гай-Нижник зазначає, що транснаціональна міграція сприймається як міграційна модель, у якій мігранти перетинають кордони національних держав і поселяються в новій країні, але водночас стають носіями соціокультурних цінностей як країни походження (суспільство-відправник), так і суспільства-господаря (суспільство-одержувач), ототожнюють себе з обидвома суспільствами, інтенсивно взаємодіють з країною походження (відправника). Транснаціоналізм – це теорія, яка виникла в Європі в 1990-х роках як теоретична основа для однієї з найважливіших сучасних концепцій, що пояснюють також і міграційні процеси. Транснаціоналізм пояснює нову форму міжкультурних відносин між мігрантом і приймаючою країною, що є новим підходом, який виходить за межі національних, державних, територіальних і політичних кордонів. У сферу наукового інтересу соціології та антропології поняття увійшло в 1990-х роках у зв'язку з відкриттям багатомірної політичної, економічної, етнічної та міжкультурної взаємодії іммігрантів із країнами походження. Берлінська Вища школа транснаціональних досліджень у Німеччині та Центр діаспори та транснаціональних досліджень

Університету Торонто є найпопулярнішими центрами досліджень у сфері транснаціоналізму.

Автор доходить закономірного висновку, що транснаціоналізм пояснює нову форму міжкультурних стосунків між мігрантом і країною, що приймає, і це є новим підходом, що виходить за межі національних, державних, територіальних та політичних кордонів. Слід також зауважити, що в сучасному світі в якості транснаціональних мігрантів дедалі частіше виступають іммігранти з вищим соціально-економічним статусом. Разом з тим значний притік мігрантів створює серйозне фінансове та продовольче навантаження на країни, що приймають, релігійне та культурне протистояння, соціальне навантаження, трансформацію трудового та людського потенціалу тощо. Додатково подається аналіз загроз, що криється у закономірностях репродуктивності населення.

У розділі «Транснаціональні і міграційні процеси: нова світова дійсність і сучасний виклик для Європи та України» можна знайти актуальні статистичні дані щодо кількості людей, що виїхали до сусідніх країн з початком війни у 2022 році. «Війна в Україні викликала одну з найбільших міграційних криз у світі», – йшлося у заяві УВКБ ООН. Представник цієї організації Метью Солтмарш на прес-конференції в Женеві 22 березня повідомив, що близько 90% тих, хто втік тоді від війни – жінки та діти. За даними ЮНІСЕФ, серед українських біженців понад 1,5 мільйона були дітьми. Такого швидкого потоку біженців Європа не бачила з часів Другої світової війни.

Враховуючи ці дані, можна стверджувати, що Україна втрачає не просто частину населення, а свій репродуктивний фонд і відповідно відтворювальну можливість нації. І чим довше триває війна, тим більша небезпека неповернення цих категорій біженців. Звідси впливає і втрата кваліфікованої та працездатної робочої сили.

У сучасних умовах доби глобалізації та особливостей міграційних процесів утворюються нові конфігурації системи відносин між мігрантами та тими, хто залишився на батьківщині, які американський соціолог А. Портес називає «транснаціональними спільнотами». Автор цього розділу посібника відзначає, що транснаціональні соціальні простори будуються на основі взаємодії окремих індивідів, соціальних груп та організацій. У рамках цього підходу виділяють чотири ідеальні транснаціональні соціальні простори: зони контакту та дифузії; малі групи, особливо системи спорідненості; емісійні мережі; громади та організації. Т. Файст виділив три основні типи транснаціональних соціальних просторів, а саме: транснаціональні групи, транснаціональні мережі та транснаціональні спільноти.

Враховуючи викладене, П. Гай-Нижник доходить висновку про необхідність вивчення проблеми інтеграції українських мігрантів саме з точки зору транснаціоналізму. Особливо слід врахувати, що українці, які вже проживають у Європі, частіше ведуть подвійне життя саме як трансмігранти. Незважаючи на те, що вони мешкають в європейських країнах, європейські українці мають широкі зв'язки з Україною і продовжують своє трудове життя як у країні, де вони живуть в Європі, так і в Україні. Ці іммігранти ведуть бізнес у країні походження та беруть безпосередню участь в економіч-

ному житті. Кількість українських іммігрантів, що живуть у Європі, США чи Канаді, відкривають офіси та починають працювати в Україні, дедалі зростає. Серед іммігрантів, які проживають за кордоном, вже достатньо людей, що купують та орендують будинки і нерухомість в Україні, багато з них купують будинки та землю, щоб повернутися в країну походження (на історичну батьківщину) в старості. Таким чином, цілком виправдано можна сказати, що вони ведуть активне соціально-культурне життя як у суспільстві, що відправляє, так і в суспільстві, що приймає. При цьому слід зазначити, що іммігранти з вищим соціально-економічним статусом виступають дедалі більше і частіше як транснаціональні мігранти [2].

На завершення огляду варто навести слова керівника авторського колективу Петра Токаря: «Посібник, що пропонується увазі читача, є чи не першою спробою серед вітчизняних навчальних видань дати студентам цілісне уявлення про такі важливі проблеми сучасності, як глобалізація, імміграція, транснаціоналізм. До його створення долучились відомі українські вчені – історики, соціологи, політики, правники, – провідні вітчизняні фахівці із зазначеної проблематики».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гай-Нижник П. П. Світ на переломі та Україна: глобальні виклики і національна безпека. *Гілея*, 2022. Вип. 169–170 (№ 2–4). С. 113–122.
2. Гай-Нижник П. Транснаціональні і міграційні процеси: нова світова дійсність і сучасний виклик для Європи та України. *Імміграція і транснаціоналізм: навчальний посібник* / за ред. П. Токаря. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 111-155.
3. Гай-Нижник П. Українська національна ідея: соборні чинники та визначальні засади. *Трансформація української національної ідеї*. Київ: Наш формат, 2019. С. 143–171.
4. Головка-Гавришева О. Правове регулювання міграційної політики у Європейському Союзі. *Імміграція і транснаціоналізм: навчальний посібник* / за ред. П. Токаря. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 63-79.
5. Holovko-Navyrsheva O., Roman Petrov R.. Contemporary Cooperation between the EU and Ukraine: On the Road to EU Membership. *VISTA Policy Paper*, 2023.
6. Малиновська О.А. Біженці у світі та в Україні: моделі вирішення проблеми. К.: Генеза, 2003. 288 с.
7. Малиновська О. Міграція та міграційна політика в Україні років незалежності. *Імміграція і транснаціоналізм: навчальний посібник* / за ред. П. Токаря. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 40-62.
8. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: монографія. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 123 с.
9. Малиновська О. А. Урізноманітнення складу населення України під впливом міжнародної міграції: виклики та шляхи реагування. К.: НІСД, 2012. 56 с.
10. Національний склад населення України та його мовні ознаки: за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / Державний комітет статистики України. К., 2003.

11. Петров Р., Головка-Гавришева О., Кузьо М., Черніков Д. Інституційне та правове забезпечення європейської інтеграції України: виклики та завдання. Фонд ім. Фрідріха Еберта, Представництво в Україні. 2015.

REFERENCES

1. Hai-Nyzhnyk, P. (2022). Svit na perelomi ta Ukraina: hlobalni vyklyky i natsionalna bezpeka [The world at a crossroads and Ukraine: global challenges and national security]. *Hileia*, 169-170 (2-4), 113-122 [in Ukrainian].
2. Hai-Nyzhnyk, P. (2023). Transnatsionalni i mihratsiini protsesy: nova svitova diisnist i suchasnyi vyklyk dla Yevropy ta Ukrainy [Transnational and migration processes: a new global reality and a modern challenge for Europe and Ukraine]. *Immihratsia i transnatsionalizm - Immigration and transnationalism* (pp. 111-155). P. Tokar (Ed.). Uzhhorod: "UzhNU" [in Ukrainian].
3. Hai-Nyzhnyk, P. (2019). Ukraintska natsionalna ideia: soborni chynnyky ta vyznachalni zasady [The Ukrainian national idea: fundamental factors and defining principles]. *Transformatsia ukrainskoi natsionalnoi ideii - Transformation of the Ukrainian national idea*. Kyiv: Nash format, 143–171 [in Ukrainian].
4. Holovko-Havrysheva, O. (2023). Pravove rehuliuвання mihratsiinoi polityky u Yevropeiskomu Soyuzi [Legal regulation of migration policy in the European Union]. *Immihratsia i transnatsionalizm - Immigration and transnationalism* (pp. 63-79). P. Tokar (Ed.). Uzhhorod: "UzhNU" [in Ukrainian].
5. Holovko-Havrysheva, O., Roman Petrov, R. (2023). *Contemporary Cooperation between the EU and Ukraine: On the Road to EU Membership*. VISTA Policy Paper [in English].
6. Malynovska, O.A. (2003). *Bizhentsi u sviti ta v Ukraini: modeli vyrishennia problemy [Refugees in the world and in Ukraine: models of solving the problem]*. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
7. Malynovska, O. (2023). Mihratsia ta mihratsiina polityka v Ukraini rokiv nezalezhnosti [Migration and migration policy in Ukraine during the years of independence]. *Immihratsia i transnatsionalizm - Immigration and transnationalism* (pp. 40-62). P. Tokar (Ed.). Uzhhorod: "UzhNU" [in Ukrainian].
8. Malynovska, O. (2004). *Mihranty, mihratsia ta Ukrainska derzhava: analiz upravlinnia zovnishnimy mihratsiamy [Migrants, migration and the Ukrainian state: an analysis of external migration management]*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
9. Malynovska, O. (2012). *Uriznomanitnennia skladu naseleння Ukrainy pid vplyvom mizhnarodnoi mihratsii: vyklyky ta shliakhy reahuвання [Diversification of the composition of the population of Ukraine under the influence of international migration: challenges and ways of response]*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
10. *Natsionalnyi sklad naseleння Ukrainy ta yoho movni oznaky: za danymy Vseukrainskoho perepysu naseleння 2001 roku [The national composition of the population of Ukraine and its linguistic characteristics: according to the data of the All-Ukrainian population census of 2001]*. (2003). Kyiv. Derzhavnyi komitet statystyky [in Ukrainian].
11. Petrov, R., Holovko-Havrysheva, O., Kuzio, M., Chernikov, D. (2015). *Instytutsiine ta pravove zabezpechennia yevropeiskoi intahratsii Ukrainy: vyklyky ta zavdannia [Institutional and legal support of the European integration of Ukraine: challenges and tasks]*. Fond im. Fridrikha Eberta [in Ukrainian].